

Kolik stojí přečtení knihy?

Autor dostává za dílo od nakladatele odměnu. Knihy však směřují také do knihoven. Za aktivní výpůjčku pak následuje takzvaná náhradní odměna

Jiří Horecký

prezident Unie zaměstnavatelských svazů ČR

Svaz českých knihkopců a nakladatelů se v únoru dohodl s českou vládou na odměně nebo lépe řečeno „odškodnění“ za otevření digitálních fondů knihoven. V praxi to znamená zpřístupnění digitální podoby autorských děl, což bylo během celé pandemie SARS-CoV-2, a je tedy i nyní klíčové zejména pro vysokoškolské studenty, neboť dostupnost veřejných knihoven byla v posledních měsících různě omezena.

Digitální kopie budou dostupné do června 2021 v celkové délce 10,5 měsíce za souhrnnou odměnu 80 milionů korun. Je to hodně, či málo? A jaké jsou pro domácí autory v České republice podmínky z pohledu autorského zákona?

Symbolická kompenzace

Nejprve k první otázce. Otevření digitálních děl je v Česku bezprecedentním

krokem, ostatně jako řada jiných opatření, jež by nebyly nikdy podniknuty nebýt příchodu nového koronaviru. A ačkoli se může někomu zdát částka 80 milionů korun jako astronomická, jde spíše o sym-

80

milionů korun je částka, kterou stát zaplatí za otevření digitálních fondů knihoven za období 10,5 měsíce (do června 2021).

bolickou refundací. Český stát každoročně platí například za zpřístupnění zahraničních elektronických informačních zdrojů pro potřeby výzkumu a vysokých škol částku desetkrát vyšší, tedy 800 milionů.

K dokreslení ještě uvedme, že se na českém trhu prodají ročně zhruba dva miliony digitálních knih. Měsíčně dochází k několika milionům přístupů do otevřeného systému digitálních děl (v roce 2020 a 2021), za celou dobu můžeme tedy přístupy počítat v desítkách milionů. O negativních dopadech na autory a nakladatele a distorsi na digitálním knižním trhu nemůže být tedy pochyb. Symboličnost celkové kompenzace však reflektuje hlubší a déletrvající problém v českém autorském zákoně, kterým je stávající systém náhradních odměn autorům, ale i nakladatelům.

Napíše-li nějaký spisovatel, respektive autor knihu, ať již jde o krásnou literaturu, učebnici, populárně-naučnou publikaci, nebo jakýkoli jiný literární žánr, dostává od nakladatele odměnu fixní, variabilní či kombinovanou. Knihy však směřují také do knihoven a těch není málo. Málokdo ví, že Česká republika má dlouhodobě nejhustší síť veřejných knihoven na počet obyvatel.

Za aktivní výpůjčku pak následuje takzvaná náhradní odměna, protože vycházíme z logického faktu, že čtenář, který si knihu vypůjčí, si ji velmi pravděpodobně nekoupí. Tyto náhrady spravuje v České republice kolektivní správce DILIA, který tyto odměny získává a přerozděluje autorům. Mohlo by se zdát, že tyto náhradní odměny budou adresné, tedy čím více je daná kniha v knihovně aktivně vypůjčena, tím vyšší plyne danému autorovi odměna. Tak tomu ale není. Odměny jsou paušální a neadresné, vše se „sesype“ na jednu hromadu a následně přerozdělí. Jde o kompenzace za to, že knihovny ze zákona získávají právo díla půjčovat i bez souhlasu autorů. Jak vysoké jsou tyto „náhradní“ odměny?

Za jednu aktivní výpůjčku činí náhradní odměna 50 haléřů korun (pro autora), nakladatelé však náhradu nedostávají. Výše této odměny se nemění více než deset let. Náhradní odměna má kompenzovat držitelům autorských práv jejich užití ve veřejném prostoru. Je tedy věcí férového jednání ze strany státu. Tato odměna nezatěžuje rozpočet knihoven, ale jde přímo ze státního rozpočtu. Celkový počet výpůjček se v České republice pohybuje okolo 50 milionů ročně, náhradní odměny pak činí polovinu - 25 milionů korun -, evidovaných autorů jsou přítom jednotky tisíců.

Budeme-li odměny autorům za užití jejich děl vnímat jako něco nepřístojného, nepatřičného či zbytečného, může se stát, že kvalitní beletrie, učebnic a jiných děl bude do budoucna jako šafránu.

Pro všechny zadarmo?

Svaz českých knihkupců a nakladatelů navrhoval koncem roku 2019 zvýšení této odměny alespoň na dvě koruny za výpůjčku, z čehož například 1,20 koruny by měli autoři a 80 haléřů pak nakladatelé (což je v evropském měřítku běžnou praxí). Týkalo by se to i velkých knihoven, například Národní, Moravské zemské nebo Technické knihovny.

Je padesát haléřů opravdu málo? Nejsou dvě koruny za výpůjčku mnoho? S čím bychom to mohli porovnat? Nabízí se třeba srovnání s jinými evropskými zeměmi, zde ale zůstává Česká republika na chvostu. Navíc pro toto srovnání bychom museli zvážit i další parametry.

Zkusme si pro porovnání pomoci jinými předměty, které si lze zapůjčit. Můžeme uvážit půjčení automobilu, kola, lyží či motorové pily. Pokud porovnáme cenu za měsíční zápujčku ve vztahu k pořizovací ceně zapůjčovaného předmětu (bez jakýchkoli slev za délku zápujčky), tak se budeme pohybovat mezi 13 až 35 procenty. V případě nákladů na knihu versus příjem z měsíčního zapůjčení se dostaneme na 0,4 procenta. Ano,

v případě porovnaných příkladů bychom měli zohlednit i náklady na údržbu těchto věcí, ta se ovšem bude pohybovat maximálně ve vyšších jednotkách procent pořizovací ceny ročně. A ano, knihy mají trochu jinou povahu než auta, lyže nebo kolo, na druhé straně se knihy prodávají na stejném trhu, respektive podléhají stejným tržním principům.

Obecně se můžeme na problematiku autorských práv dívat „levicově-socialistickým“ nebo „neomarxisticky-liberálním“ pohledem, což by značilo, že by se náhradní odměny zvyšovat neměly, nejlépe by se měly zrušit a zpřístupnění digitálních děl by mělo zůstat otevřené všem i po 30. červnu 2021, aby z nich měli užitek všichni. Nebo na to můžeme nahlížet „konzervativníma, logickým a racionálním“ očima, protože budeme-li odměny autorům za užití jejich děl vnímat jako něco nepřístojného, nepatřičného či zbytečného, může se stát, že kvalitní beletrie, učebnic a jiných děl bude do budoucna jako šafránu. ●

